

IVÁNYI KÁROLY*

GONDOLATOK GAZDASÁGI FELSŐOKTATÁSUNK ÁTSZERVEZÉSÉRE A „BOLOGNAI FOLYAMAT” TÜKRÉBEN

*A Budapesti Gazdasági Főiskola lehetséges helye és szerepe az európai
felsőoktatási térhez csatlakozó magyar közgazdasági felsőoktatásban*

Ma már egyértelmű, hogy az átalakuló társadalmi, gazdasági környezet, az egész világra kiterjedő globalizáció, az egységesedő tudáspiac, a foglalkozási típusok, szakmai ismeretek és szintek, valamint a munkaerő kereslet állandó változása, egyre rugalmasabb, gyors reagálású, térben és időben és illeszkedni tudó – egy-egy intézményen belül is többciklusú – felsőoktatási képzés bevezetését teszi szükségessé. Annak ellenére, hogy egy ilyen több, vagy legalább is két ciklusra bontott szakképzés értelmezése az Európai Unióban még erősen vitatott és országonként eltérő, ott, ahol ez szakmailag lehetséges – felsőoktatásunk ilyen irányú fejlesztésének, reformjának megkezdése, az alapformációk meghatározása – első sorban is hallgatóink Unión belüli zavartalan mozgása, beilleszkedése szempontjából mindenképpen kívánatos.

Olyan intézményeket ill. intézményrendszereket kell kialakítanunk, amelyek az önálló tanulásra és döntésekre készítető képességek kifejlesztését, a versenyképes szakképzettségek megszerzését, nemzetközi összemérhetőségét, lehetőleg egy intézmény, ill. szervesen összetartozó rendszer keretén belül biztosítják. Mind-ezen funkció és szerkezeti változtatásokat azonban, olyan körülmények között kell megkezdennünk, amikor az EU-ban a felsőoktatás átalakítására, korszerűsítésére, „európaisítására” jobbra csak nyilatkozatok (mint pl. a bolognai), kormány-szervi és tudós testületi állásfoglalások állnak csak rendelkezésre, hivatalos direktívák, uniós „*acquis communautaires*”-ek, még nem! Valószínű azonban, hogy az Unió e tekintetben, a fő irányok és keretek megjelölésén túlmenő a részletek meghatározásától mindig is tartózkodni fog és nagyfokú autonómiát biztosít majd a tagországoknak, hogy reformjaikat hagyományaiknak és lehetőségeiknek megfelelően végezzék el.

Az Európai Felsőoktatási Tér lényege és célja egyértelmű: olyan összehasonlítható, mérhető, magas színvonalú, átjárható és többfokozatú képzést vár el a tag-

* A Budapesti Gazdasági Főiskola Európa-tanulmányok Központ vezetője, főiskolai tanár, C. Sc.

országok intézményeitől, amelyek birtokában a szakemberek sikeresen mozognak az egységesülő európai munkaerő piac minden szegmensén és ilyen módon ill. ennek következtében, a „szabadságjogok” zavartalanul és széleskörűen érvényesülhetnek. A foglalkoztatás, a rugalmasság, az ismeretek gyors fejlődése, váltása, s így az állandó tanulásra készítés stb. követelményei miatt, szakmánként eltérő módon ugyan, – de a gazdálkodástudományok területén szinte biztosan – az Unió, a nemzeti szerveken, hatóságokon keresztül is erősíteni és létszámailag is növelni fogja a főiskolainak mondott, ún. BSc. vagy BA szintű, fokozatú képzéseket, amit várhatóan az első számú felsőoktatási végzettségnek és szakképzettségnek tekint majd. További célkitűzés lesz, a magasabb, más jellegű, de elsősorban szintén gyakorlat-orientált tudás szint, az MSc., ill. MA fokozat elérhetősége, míg a klasszikus egyetemek – a tudományegyetemek – szakjai esetében a hangsúly az igényes elméleti, ill. a doktor – tudósképzés – PhD. irányába tolódhat el. Természetes, hogy mindezekhez az Európában még uralkodó duális felsőoktatási intézményrendszer megreformálása, új típusú intézményrendszerek kialakításának szükségessége is napirendre kerül.

Hiba volna természetesen, a jelenlegi duális rendszerben működő egyetemek és főiskolák intézményi reformja kapcsán egyszerűen csak az egyik, vagy másik, elsősorban is a főiskolák megszüntetésén, vagy egyetemekbe történő kényszerű beintegrálásán gondolkodni, hanem sokkal inkább olyan intézményrendszer kialakításán, amelynek keretében a kapcsolódási pontok szervesen kialakulnak, a hallgatóknak széles választékot, rugalmas tanulási módot, időben és térben is elválva, több, egymásra épülő, a doktori fokozat megszerzéséig tartó oktatási ciklusban is való részvételt kínálnak. Biztosítják ezen kívül egy-egy szakmán belül és szakmák közötti állandó továbbképzési lehetőséget is. A duális képzési rendszer az Unióban nem fog eltűnni még közepes távon sem, különösen nem olyan nagy, meghatározó országokban, mint pl. Franciaország, ahol az ún. gyakorlati-orientált „főiskolai képzést” elsősorban egy széleskörű magánhálózat szolgáltatja. A francia főiskolák – különösen az ún. „*grandes écoles*”-ok – hagyományosan sikeres és magas színvonalú, elit képzést folytatnak, hírnevük jobb, mint számos egyetemé, de tudni kell, hogy képzési céljaikban, de főként formájukban és időtartalmukban, eltérnek a jelenlegi magyar főiskolák működési rendszerétől. Hasonló a helyzet a spanyol és az olasz főiskolák többségénél is.

A dualitás részbeni fennmaradásával számolhatunk még Németországban, Hollandiában és több más észak-európai országban is, de hangsúlyozandó, hogy az ottani főiskolák tevékenységi rendszere is eltér a mieinkétől. A magyar főiskolák többnyire a német „*Fachhochschule*”-nak felelnek meg, – (egy-két szakon, egy tudományágon belül hároméves képzés) a nyugat európai főiskolák többsége viszont az általános „*Hochschule*” kategória, amelyek közül számosan, több tudományterületet érintő szakokkal és karral is rendelkeznek, kurzusaik általában 4 évesek, sőt, PhD továbbképzéseket is szerveznek. Mellettük, és nem felettük működnek a hagyományos többkarú egyetemek is, amelyek elsősorban elméleti ill. tudósképzést folytatnak, de ezen belül – ha nem is minden tudományágban – de adnak ki BSc., BA diplomákat is.

Az ún. lineáris kétfokozatú képzést legvilágosabban az angol ill. amerikai intézmények vezették be, ahol az európai értelmezésű hagyományos főiskolák már nem, vagy alig léteznek, minden intézmény egyetem, vagy valamilyen más elne-

vezésű szakintézet, legtöbbször doktoriskolákat is működtetve. Erősen feltételezhető, hogy az európai felsőoktatási fejlesztési irányok a következő tíz esztendőben az angol–amerikai mintát fogják követni, ahol a Master, Maitris, Magister címek, ill. fokozatok (amik most az egyetemi végzettségi címek) elérése, csak a BSc. fokozat után következik be, nem külön végzettséget, hanem szakképzettséget, egy bizonyos irányban (irányokban) történő ráképzést jelentve.

Felsőoktatásunk további reformjánál – leginkább a gazdasági felsőoktatásnál – tehát ezt a modellt lenne célszerű követni, egy lineáris, kétciklusú képzési rendszer bevezetésével, ahol a duális rendszer helyett, ill. egy ideig még mellett, új típusú intézmények átalakításával kell a fent említett képzési céloknak megfelelni, az intézmények közötti bizonyos funkcionális megkülönböztetések meghagyásával. Kialakulhat pl. a doktoriskolákkal rendelkező, magas elméleti igényességű, tudományos alkotásra nevelő tudomány-egyetemek, ill. Karok hálózata és az olyanoké, amelyek elsősorban a gyakorlati szakember képzésre, de MA. szinten is, koncentrálnak.

Először is a felsőoktatási törvény több cikkelyének megváltoztatásával, újabbak beállításával kell a reform-terepet előkészíteni, pontosítani ill. megváltoztatni a képesítési követelményeket, (mindkét ciklusra vonatkozóan), egységes felfogásban és a nyugat-európaiakhoz illeszkedni képesen bevezetni a kreditrendszert és korszerűsítve megújítani az oktatói követelményeket. Más elvek mentén kell meghatározni az akkreditációs és minőségbiztosítási folyamatokat, a felvételi ill. az érettségi rendszert és a lehetséges szakmacsoporti kategorizálásokat. A feladatokat azonban nem általánosan, hanem tudományterületenként eltérő szempontokat alkalmazva kell megoldani

GAZDASÁGI FELSOÓKTATÁSUNK ÉS A BOLOGNAI FOLYAMAT VISZONYA

A bolognai folyamat és az európai célok teljes félreértését jelentené, ha a gazdasági felsőoktatásunk átszervezését a jelenlegi egyetemi képzés struktúrája és szervezeti keretébe illesztve képzelnénk el, így lényegében fenntartva azt a gyakorlatot, hogy az okl. közgazdász címhez vezető képzés, ami egy szervesen összefüggő ötéves képzés és így biztosít szakképzést, két részre bontanánk. Létezne, ill. maradna egy, a struktúráján belüli köztes fokozat – 3 év utáni végzettség – azoknak, akik az egyetemi tanulmányi követelményrendszereknek ilyen vagy olyan okból nem tesznek eleget, vagy kimaradnak, vagy a rendszerből egyszerűen egyéb okokból kilépnek. Az ilyen köztes végzettség ugyan törvényileg biztosítható, de a jelenlegi tartalmi, tantervi szakképzési definiálatlansága következtében piacképessége nem, lévén az egyetemen a képzés célja az MSc. MA. fokozatú diploma megszerzése.

Bizonyos állások betöltéséhez, doktori címhez jutáshoz, stb. ugyanakkor, a mai hároméves lezárt, de nem befejezett gyakorlat-orientált szakképzést kapott főiskolásoknak, más intézményekre, egyetemekre, ún. egyetemi kiegészítő képzésre kell menniük, amelyet ma csak az egyetemek folytathatnak, ami egy kétéves – 4 féléves – tanterven nyugvó képzést jelent, az egyetemi alapszakokból egyes szem-

pontok szerinti blokkok kiemelésével. De nem elsősorban azt tanítják, amit a gyakorlatorientált főiskola funkcionális szakképzési jellegéből kimarad, hanem főként már a tanult tantárgyakat ismétlik, ill. kiegészítik. Mindemellett természetesen, az érkezők szakképzettségétől függően, bizonyos újabb ismeretek megszerzésére is sor kerül.

Ennek a „kiegészítő képzésnek”, amit könnyen az MSc. fokozatért való tovább tanulással lehetne helyettesíteni, de inkább összetéveszteni, viszont nincs ma Magyarországon képesítési követelményrendszere, nem is akkreditált, tehát az említett szempontokon túlmenően, így nincs is szakmai értelme, újabb szakképzettséget biztosító jellege. Azok viszont, akik az egyetemi szakképzésből maradtak ki, de vissza kívánnak, vagy tudnak lépni a rendszerbe, tanulmányaikat a 4. évtől folytathatják, az eredeti egyetemi szak tantervének megfelelően. Ilyen módon kétféle tartalmú gazdálkodási szakú „egyetemi végzettség” szerezhető, ami a szakképzettségek tartalma szükségszerű közelítése miatt is tarthatatlan.

Jelenleg még is ez jelenti nálunk a kétfokozatúságot. De ez így nem a bolognai célokat jelenti. Először is azért, mert az ilyen típusú ráképzés, kiegészítő egyetemi képzés, csak az egyetemhez, egyetemi szakokhoz kapcsolódóan működhet, az adott intézmény tanáraival, feltételrendszerével stb. Más intézményeknél, főiskolákon az ilyen kiegészítő képzést a törvény nem is engedi, a nem létező akkreditációs követelményekre való tekintettel egyébként is lehetetlen, de egyben értelmetlen is. Főiskolákon egyetemi szakot alapítani, vagy indítani ugyan törvényileg lehetséges, de a sajátos követelményrendszereknek, a jelenlegi MAB-előírásoknak való megfelelés követelménye miatt, – főként személyi vonatkozásokban – alig lehetséges, de ennek erőltetése maga a bolognai szellem hiánya miatt sem célravezető.

Az új rendszer lényege és célja tehát nem lehet más, mint mind a jelenlegi egyetemeken, mind a főiskolákon az alapképzést szolgáló BSc. BA. szakképzés kidolgozása, ill. megreformált beindítása, majd ezt követően, egy rövidebb időszakú, specializált MSc. MA képzés, ráképzés kialakítása, ami jelenlegi gyakorlatunknak és szóhasználatunknak megfelelően, az ún. egyetemi szintet jelentené. Ez a maximum kétéves képzés, a megreformált „főiskolai szakképzésre”, az MSc. BA-ra és nem az egyetemi alapszakokra épülő oktatás lenne.

A közgazdász szakképzés alapja, lényege a jövőben ilyen módon a három- vagy négyéves, piacképes BSc. BA fokozat elérése lehet. A gazdasági felsőoktatásba jelentkezők az ilyen szakokon kezdik meg tanulmányaikat, s a többségük ezzel is fejezi be. (a bármikori automatikus továbbtanulás lehetőségével) A hallgatók kb. 70%-a tanulhat állami finanszírozással a BSc. BA. szakokon és ezután jöhet egy a kétéves, a BSc. BA-t végzettek kb. 25-30%-ot jelentő MSc. MA. rész, állami és önköltséges finanszírozással.

A lineáris kétciklusú képzés bevezetése tehát egyáltalán nem jelenti azt – rövidebb távon különösen nem –, hogy mai főiskoláink megszűnnének, vagy beintegrálódnának az egyetemekbe, hanem azt, hogy mindkét képzési ciklust felvállaló intézmények, intézményi kapcsolatok, hálózatok jönnek létre, BSc. BA alapképzéssel és MSc. MA specializált, gyakorlat-orientált ráképzéssel. A doktoriskolák szervezeti hovatartozását további sajátos követelményrendszerek alapján kell majd meghatározni. Az egyszerű beintegrálás már csak azért sem lenne kívánatos, mert a főiskolák a hagyományos szerkezetükkel lépnének be a jelenlegi egyetemi rendszerbe, s az egyetemi képzéshez, adottságokhoz és hagyományokhoz

kényszerűen alkalmazkodva, elveszítenék eredeti értékük, gyakorlat és piaci orientáltságuk, vonzerejük jelentős részét. Az egyetemi hagyományos képzés fenntartása ugyanakkor a közgazdaságtudományok területén indokolt lehet, sőt nemzeti érdeknek is tekinthető, tehát a rendszer kidolgozásával egyidejűleg – hosszabb távra is – biztosítani lehet, ill. kell olyan magas színvonalú, alkotó elméleti orientáltságú szakképzés fenntartását is, ami a közvetlen tudós – PhD-képzést megelőzi. Ez a képzés, egy általános közgazdaságtudományi szakon, 5 éves időtartamra lenne meghatározható, kezdetén a szükséges széleskörű alapozásokkal, de belső tagozódása nem a többi, ugyancsak az egyetemen is folytatandó BA és MA jellegű szakok szerint történne, hanem egy 2+3-as felállással, ahol a két évet végeztek, akár objektív, akár szubjektív okok következtében, átmehetnek a BA és MA tagozódású szakokra, s egy év ún. főiskolai szerkezetű, gyakorlatorientált szakképzés után, BA diplomát kapnának. Ez illeszkedne a tudományos igényű képzési törekvéseinkhez és nem mondana ellent a bolognai folyamatnak sem.

Mindezekhez az oktatási kerettörvény módosítása éppen úgy elengedhetetlen, mint a Magyar Akkreditációs Bizottság minősítési követelményrendszerének a piaci realitásokhoz való igazítása. Az angolszász, nyugat-európai oktatási és oktatásszervezési rendszerek átvétele, megköveteli ezen intézmények működési körülményeinek, feltételrendszerének az átvételét is.

A személyi vonatkozásokat illetően, először is tisztáznunk kell, kik, mit oktathatnak az új típusú intézmények kétciklusú, a BSc.BA fokozatra alapuló, majd az azt kiegészítő MSc.MA szakok kurzusain. Egyszerű, átlátható, tiszta rendszerre van szükség. A tanárok, vezető oktatók számára gyakorlatilag elegendő kell legyen az egyetemeken szerezhető doktori (PhD) fokozat. A régi, német típusú habilitáció az Unió országainak nagy részében nem is ismert, nem is fogják bevezetni. A PhD fokozat megszerzését azonban olyan feltételekhez kell kötni, amelyek nem hagynak teret a gyenge minőség elfogadásának. Az MSc.MA fokozatú oktatáshoz a szakemberek, tanárok (professzorok) kiválasztása a tudományos minőségük (PhD), publikációik, ténylegesen mérhető tudásuk, gyakorlat-orientáltságuk, tapasztalataik, s a Kar tanácsa többségének elfogadása alapján kell történnjen. Az akadémiai doktori cím rossz kettősséget hozott létre. Az Akadémia adjon tudományos címet, vagy akadémikusi rangot a legkiválóbb tudósoknak. A felsőoktatási beosztásokhoz a létrejövő új intézményekben a rangot a tudományos minősítés mellett a színvonalas és mérhető oktatás-kutatás, az ismert és elismert szakmai tudás, gyakorlati működés adja meg.

A BUDAPESTI GAZDASÁGI FŐISKOLA LEHETSÉGES FEJLŐDÉSI IRÁNYAI

Az új rendszerben, a BGF elsősorban hagyományainak megfelelő szakokon folytathat BSc.BA képzést, de a piaci kívánalmak, a nemzetközi összehasonlítások és mérhetőség, képességei és szakember ellátottsága alapján, 2 vagy 3 szakon, MSc.MA képzést is szervezhet. Jelenleg kereskedelmi, nemzetközi gazdasági, gazdaságdiplomáciai, idegenforgalmi- és vendéglátó-ipari, kommunikációs, pénzügyi-számviteli és menedzsment szakcsoportokban ad BSc.BA-hoz vezető alap-

végzettséget. A fentiek alapján azonban, szakmai felkészültségét alapul véve, második fokozatot, MA. szintű speciális irányú, ráképző kurzusokat is képes indítani, elsősorban a következő, nemzetközileg is összehasonlítható, mérhető területeken: a „nemzetközi üzleti kapcsolatok, vállalkozások, az idegenforgalom és gasztronómia, és a vállalati irányítás szakokon.” Az egyes szakokon belül természetesen szakirányok, további specializációk dolgozhatók ki, mint pl. az EU-s ismeretek. Az MSc. szakok, az egyes, de a jövőben feltétlenül szűkítendő BSc. BA szakok alapismereteire épülhetnek – ebben rejlenek a BGF lehetséges komparatív előnyei –, de azoktól eltérőek és egyben nyitottak is, minden nem csak az intézményben végzett BSc. MA szakember részére is. Maximum 8-10 BSc.BA. alapszak és 2-3 MSc. MA. szak jelentheti a jövőben a BGF graduális vertikumát, fenntartva egyben a mindkét cikluson és máshol végzettek számára a szakirányú továbbképzéseket is. A kétciklusú képzés nappali és újabb diplomás levelező tagozaton egyaránt megindulhat, a későbbiekben ez utóbbiaknál a távoktatási forma is bevezethető lesz.

Mivel az iskolarendszerű felsőfokú szakképzés az eredeti szándékokat nem igen teljesíti, megfontolandó az újragondolása ill. tevékenységének más intézmény típusokhoz, hálózathoz való átirányítása.

A szakképzés graduális, MSc.BA szintig történő kiterjesztése kapcsán, megfontolandó a BGF, mint új intézmény nevének a megváltoztatása is. Mivel a modern, gyakorlatban érvényesíthető gazdálkodástan minden elemének és szintjének átfogásával, a bolognai folyamat értelmében egyfajta szakegyetemi jellegű képzésre is vált át, javasolható, hogy neve akár

Budapesti Gazdasági Szakegyetem

legyen.

A kétciklusú szakképzési vertikum a képzési tagozódás és a belső tartalom átgondolását is igényli.

Közepes távon a külgazdasági és a kereskedelmi szakok egy önálló szak keretében való megjelenése szélesebb körű és korszerűbb szakmai képzést tehet lehetővé. Egyértelműen nemzetközi gazdasági kitekintésű, uniós elemzéssel és fejlesztéssel foglalkozó BSc-s szak lehet a jelenlegi Gazdaságdiplomácia szakunk, a Nemzetközi Marketing és TQM szak meghatározó ismereteivel kiegészítve, ugyanakkor a TQM tárgykörök a gazdaság irányítói, valamint az előbbiek a nemzetközi üzleti MSc.MA. szakok tartalmát gazdagíthatják.

Külön kell megvizsgálni a vendéglátás, idegenforgalom, illetve a szálloda szakok egy BSc-s szakká történő kialakítását, illetve bizonyos ismeretei MSc. szintre vitelét.

Hasonló szűkítések válhatnak indokolttá a pénzügyi és menedzsment profiloknál, hiszen a jövőben a BSc fokozat minden lényeges kérdést átölel, de a gyakorlati szakspecialistákat az MSc. biztosítja, természetesen kisebb, a mindenkor piaci igényeknek megfelelő mennyiségben

A BSc.BA képzéseknél a kredittantervek és a képzési idő is átgondolásra szorulnak.

Bologna a két ciklust 5 évre tartja megfelelőnek, de a 3+2-es tagozódás változhat, mint történt több nyugat-európai egyetemen esetében is. Elképzelhető, ill. javasolható egy 7 oktatási félévű BSc. képzés, 1 gyakorlati félévvel kiegészítve, összesen 4 éves időtartamban. Ez nyomatékosíthatná azt a célt is, hogy a szak-

képzés gerince a BSc.BA. lesz. Az MSc.MA. fokozat eléréséhez így 3 oktatási félév állhatna rendelkezésre, – akár nappali, akár levelező tagozaton – amihez szakmai gyakorlati idő már nem párosulna. Ez mindösszesen 10 kontakt félévet jelentene, két ciklusra bontva, amihez ki kell dolgozni ismeretkörönként az intézményen belüli és az intézmények közötti megfelelő kreditértékeket is, amiket szerződések alapján mindenki elfogad.

A vertikum oktatási idejének módosítása azt a változtatást is igényelné, hogy a BSc. szakok alapozó és általános törzs-tárgyai – a kötelezők és a választhatók is – az első három félévben legalább 70%-ban egyezzenek meg, majd a kötelező szak-specialitások, ill. választható szakirányú blokkok 4. 5. 6. és 7. félévben kerüljenek oktatásra.

A jelenlegi szakképzés tantárgyai alapvető változtatásokra nem szorulnak, de javaslatokat kell megfogalmazni az MSc.MA képzésünk jövőbeni törzstárgyaira is. Az egyes MA. szakok szaktárgyai kidolgozása, a szakspecialisták, szakvezetők feladata kell legyen. Minden esetre a szakmai irányoktól függetlenül is elengedhetetlenné válik a BGF-en az ökonometria, a gazdaságpolitika, a mikroökonómia modern alkalmazásai, a közgazdasági iskolák főbb tanai, a gazdaságtörténet, gazdaságelemzés, világgazdaságtan, statisztika, a stratégiai menedzsment, emberi erőforrástan, a marketing, kontrolling, vezetői számvitel, pénzügyi eszközök és intézmények további emelt szintű oktatása és újrendszerű egymásra épülésének kimunkálása a mindenkor BSc tantervekkel, kreditértékekkel és beszámítási módszerekkel.

Végezetül megemlítendő, hogy a BGF- KKFK által eddig angol és francia intézményekkel kiépített BA szintű képzés mellett, az angol és francia nyelvű MSc.MA fokozatú képzés – aminek diplomáját a Kar oktatóinak közreműködésével a külföldi intézmények adják ki -, a jövőben is fenntartandók, sőt tovább fejleszteni, szerves részét képezvén a BGF saját MSc.MA rendszerének és hálózatának.

Tekintettel arra, hogy egyelőre minden intézmény, főiskola – különösen a magánfőiskolák – nem állhatnak át egyszerre MSc. MA képzésre is, ezért – amíg a magánintézmények kialakítják önálló kapcsolati rendszereiket, vagy saját MA szakképzésüket (közös vagy egyénileg) – az új BGF-nek szerződési kötelezettségek formájában, szerves együttműködést lenne célszerű kialakítani ezekkel az intézményekkel olyan módon, hogy kreditbeszámításokkal BA-fokozaton végzett hallgatóikat MSc.MA szintű szakain továbbtanulásra automatikusan fogadja.